

KÖNYVTÁRRENDEZÉS A XVIII. SZÁZAD VÉGÉN.

A kolostori könyvtárak bekebelezésével az egyetemi könyvtár állománya olyan tekintélyessé lett, hogy újabb rendezésre és katalogizálásra szorult, s új rendszerével és katalógusával messze kimagaslott a hazai könyvtárak sorából. Nem is voltak nagy számban olyan könyvtárak az ország területén, amelyek az egyetemi könyvtárral versenyezhettek volna, s ezek is el voltak zárva a közhasználat elől, csupán a kiváltságosoknak állottak rendelkezésére. Ilyen körülmények között az egyetemi könyvtár nem csupán kultúrhumilitást teljesített, hanem mintául szolgált más könyvtárak számára, amint ezt a kassai akadémiai könyvtár esetével igazolhatjuk.

1795. július 4-én a kassai tanulmányi főigazgató azt jelentette a helytartótanácsnak, hogy az ottani akadémiai könyvtár könyvei a két esztendő előtti tűzvész óta használhatatlan állapotban hevernek s rendbehozataluk nagy munkát jelent, mert mintegy 9000 kötettről van szó. A főigazgató egy esztendőre becsülte a csomókban heverő könyvek rendezésére szükséges idő tartamát s ezt azzal indokolta, hogy az akadémiai tanárok csupán az előadásokon kívüli időt használhatják fel e célra, amikor a tanuló ifjúság közreműködését is igénybe lehet venni. Szabály szerint a magyar történelem tanára lenne hivatva a könyvtár gondozására, felszólítására azonban mégis csupán az egyetemes történelem tanára jelentkezett, ki a munka elvégzéséért megállapított 200 forintot hadisegélyül ajánlotta fel.

A helytartótanács 1795. június 24-én kelt leíratával felhatalmazta a tanulmányi főigazgatót, hogy az akadémiai könyvtár könyveit rendeztethesse s a rendezéssel az egyetemes történelem tanárát, GOTZIG IGNÁCOT bízassa meg. Mintául a helytartótanács az egyetemi könyvtár rendszerét jelölte meg s

részletes utasítást csatolt a leirathoz, melyből az egyetemi könyvtár akkori rendszerét is meg lehet ismerni. (Helytartótanácsi levéltár. Dep. polit. litter. anni 1795. fons. 12. pos. 41.)

Eszerint a könyvtár csupán akkor tekinthető rendezettnak, ha könyvállománya megfelelően és rendszeresen van elhelyezve, s ha katalógusa úgy van megszerkesztve, hogy segélyével minden könyvet gyorsan meg lehet találni. Ezeket tekintette a helytartótanács a könyvtárrendezés alapelveiül, amelyeken belül részletes szabályokat állított fel az alapelvek gyakorlati megvalósítására.

Ezek szerint *megfelelő* elhelyezésen azt kell érteni, hogy a könyvek nagyságuk szerint különválasztva legyenek a könyvszekrényekben elhelyezve, nevezetesen a legalsó polcon álljanak az ívrétűek, a következő polcon a negyedretűek, aztán a nyolcadretűek és a nyolcadrétűeknél kisebb könyvek. Az egyes könyvszekrényeket folytatólagosan római számokkal, a könyvszekrényen belüli polcokat pedig ugyancsak folytatólagosan kisbetűkkel kell megjelölni, hogy a könyvek helye pontosan megjelölhető legyen a katalógusban.

Rendszeres elhelyezés alatt pedig azt kell érteni, hogy az egyes könyvszekrényekben csupán ugyanazon tudományszakhoz tartozó könyvek legyenek elhelyezve, tehát a különböző tudományszakokhoz tartozó könyvek helyileg is el legyenek egymástól választva.

A tudományszakok szerinti különválasztást a következő módon képzelte el az utasítás: Az első szekrény a *hittudományi* könyveket, nevezetesen a bibliai segédkönyveket és magyarázatokat, a szentatyák műveit, a zsinati határozatokat, pápai bullákat, dogmatikai és erkölcsstani műveket, vitairatokat, kazuisztikai, liturgikai, szónoklattan és aszketikus munkákat tartalmazza;

a második a *jogtudományi*, és pedig úgy a kánonjogi, mint a világi jogi könyveket, nevezetesen a kánonjogi kódexet, GRATIANUS dekrétumát, a ROTA ROMANA döntvényeit, az egyházi jogi kommentárokat; továbbá THEODOSIUS és JUSTINIANUS kódexeit a vonatkozó kommentárokkal, a római és germán jogokat tartalmazó munkákat, a büntetőjogi, közjogi, statisztikai, politikai stb. könyveket s a westphaliai béketárgyalásokat;

a harmadik az *orvostudományi* munkákat, nevezetesen a növénytani, vegytani, élettani, kórtani és sebészeti könyveket;

a negyedik a *bölcseleti* munkákat, nevezetesen a logikai, metafizikai, etikai, természetjogi, természetrajzi, mezőgazdasági és technológiai, továbbá a természettudományi könyveket;

az ötödik a *mennyiségtani*, csillagászati, hidraulikai és építészeti munkákat;

a hatodik az *egyháztörténeti* munkákat, nevezetesen az egyháztörténeti vonatkozású forrásgyűjteményeket, egyháztörténeti írókat, martirologiumokat, szentek életét, egyházak, felekezetek, szerzetesrendek, kolostorok, stb. történetét, római pápák, püspökök stb. életrajzeit;

a hetedik a *történelem segédtudományait*, nevezetesen a oklevéltani, pecsétani, címertani, családtörténeti, kortani, földrajzi, útleírasi, régiségtani, stb. könyveket;

a nyolcadik a *profán történelemre* vonatkozó munkákat, nevezetesen a régi görög és római történetírókat, a bizánci történetírók gyűjteményét és a többi középkori történetíró; továbbá az újabbkori történetírókat, nevezetesen Olaszország, Franciaország, Németország, Ausztria, Csehország, Lengyelország stb. történetíróit;

a kilencedik a *hazai történetírókat*, nevezetesen Magyarország, Erdély, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, stb. történetíróit;

a tizedik az *irodalomtörténeti* munkákat, nevezetesen a könyvnyomtatás történetét s a különböző szerzők és munkák ismertetését tartalmazó könyveket;

a tizenegyedik a *szépirókat*, továbbá a nyelvtanokat, lexikónokat és szótárakat, esztétikai és egyéb filológiai munkákat.

A kéziratokat, valamint a tiltott könyveket külön szekrényben kell tartani, amely szekrény nem mindenki számára hozzáférhető.

Miután a könyveknek az ismertetett csoportok szerinti kiválasztása és elhelyezése megtörtént, következhetik a katalógizálás munkája. Kétféle katalógust lehet készíteni, t. i. általános és tudományszakok szerinti katalógust, amely utóbbi a könyvállománynak csupán egy-egy csoportját öleli fel.

A katalógizálás munkája cédulákon történik s e célra előzetesen megfelelő cédulákat kell készíttetni. A katalóguscédulán mindenképp a szerző nevét, vagy ha név nélkül jelent volna meg a munka, akkor a rendszót kell feltüntetni. Ezután irandó le

a munka teljes címe, a megjelenés helye és időpontja (esetleg megjelölendő, hogy a kiadás helye és ideje nincs feltüntetve), a könyv külalakja, a kötetek száma s végül megjelölendő a katalóguscédulán a könyv lelőhelye, nevezetesen a könyvszekrény római száma, a polc kisbetűje s végül a polcon belüli rendszám is.

Az elkészült katalóguscédulák betűrendbe rakandók s betűnként kötegekbe fűzendők, azután pedig a betűrendbe szedett katalóguscédulák ugyanazon sorrendben megfelelően beosztott ívekre másolandók, amikor is gondot kell viselni arra, hogy a későbbi szerzemények is felvehetők legyenek.

Amennyiben az ívek száma tekintélyesebb lenne, több betűt tartalmazó ívet egybe lehet köttetni, s a könyvtáblán fel kell tüntetni, hogy a betűrendes katalógus mely betűi foglaltatnak benne.

A szakkatalógus készítése egészen azonos módon történik azzal a különbséggel, hogy az egy vagy több szakot tartalmazó kötetre nem a kötetben foglalt betűk, hanem a szak vagy a szakok irandók.

Amennyiben a későbbi rendezés folyamán egyes könyvek más szekrénybe vagy polcra kerülnének, ezt a katalógusban pontosan fel kell tüntetni, nehogy a könyv feltalálása akadályokba ütközzék.

Ennyit mond az utasítás, melyet kétségkívül az egyetemi könyvtár felvilágosítása alapján foglalt írásba a helytartótanács. Tekintettel arra, hogy könyvtárügyünk ebben az időpontban éppen nem mondható fejlettnak, az előadott könyvtárrendezési elvek teljesen megfelelőknek látszanak. A szakok szerinti beosztás megfelelt a tudomány akkori álláspontjának, a könyveknek szakok szerinti csoportosítása pedig csupán annyiban eshetik kifogás alá, hogy egy-egy szak számára teljes könyvszekrényt igényelt az esetben is, ha a szak csak néhány könyvvel volt képviselve. Ezzel szemben óriási előnye az, hogy nem ismeri a „Vegyés” szakot, ami gyakorlatilag a szakrendszer áttörését jelenti és csupán arra ad alkalmat, hogy kevés fejtöréssel lehessen elvégezni a könyvek beosztását.

Mint hogy könyvtártörténeti szempontból ezt az utasítást nagyon értékesnek tartjuk, jónak láttuk annak szövegét szószerint is közölni a következőkben:

De bibliotheca rite ordinanda et catalogo conficiendo.

Bibliotheca rite ordinata est, si libri omnes in thecis seu armariis stent ordine concinno (A) et systematico (B), adsitque catalogus ita confectus, ut eius ope quivis liber facile reperiatur. (C)

A) Ad ordinem concinnum pertinet, ne libri diversae magnitudinis permisceantur, sed in singulis thecis ab imo sursum progrediendo primas series constituent foliantes, alteras quadrantes, tertias denique et supremas octavantes minorisque formae libri. Thecae sive armaria notentur numeris Romanis I—II—III. etc. superne adscriptis, gradus vero sive series librorum in singulis thecis designentur literis abcd etc.

B) Systematicus ordo deponit, ut librorum per thecas gradusque thecarum collectio fiat secundum scientiarum sacrarum et profanarum classes. Itaque primas thecas occupent *theologici* subdivisi in biblia sacra horumque concordantias et interpretes, patres, concilia, bullaria, theologiam dogmaticam, moralem, polemicam, casuistas, rituales, concionatores, ascetas etc.

Alteras *juridici* et quidem primum qui ad ius ecclesiasticum, dein qui ad civile spectant. Illuc refer corpus juris canonici, decretum Gratiani, decisiones Rotae Romanae, interpretes juris ecclesiastici etc. Huc vero codices Theodosii et Justiniani cum variis in eos commentatoribus, introductiones varias in jus Romanum, Germanicum etc., criminale, publicum, statisticum, politicos etc., acta pacis Westphalicae etc.

Tertias *medici* in botanicos, chemicos, physiologos, pathologos, chirurgicos, etc. divisi.

Quartas libri *philosophici* puta logici, metaphysici, ethici jurisque naturae et historiae naturalis, item oeconomiae rusticae et technologiae scriptores, necnon physici.

Quintas *mathematici*, astronomi, hydraulici, architectonici etc.

Sextas *historici sacri*, collectiones monumentorum ad historiam ecclesiasticam spectantium, scriptores historiae ecclesiasticae, martyriologia, menologia, biographiae sanctorum, historiae particulares ecclesiarum, haeresum, ordinum religiosorum, monasteriorum etc., vitae pontificum Romanorum, episcoporum etc.

Septimas *auxilia historica*, libri diplomatici, sphragistici, heraldici, genealogici, chronica, chronologici, geographici, itineraria, numismatici, antiquarii, etc.

Octavas *historici profani*, primum veteres historiae Graecae et Romanae scriptores, dein corpus scriptorum historiae Byzantinae

et aliorum medii aevi, tum recentiores Italiae, Galliae, Germaniae, Austriae, Bohemiae, Poloniae etc.

Nonas scriptores rerum patriarum sive Hungaricarum, Transilvanicarum, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, etc.

Decimas *historia literaria*, ut sunt annales typographici, recensioni variae auctorum et librorum sub variis titulis, ut ephemeridum, actorum, commentariorum, catalogorum, indicum, bibliothecarum, encyclopaediarum, transactionum, lexicorum.

Undecimas *oratores, poetae, mythologi, grammatici, lexica et dictionaria linguarum, aesthetici, symbolici et quicumque alii generice philologorum vocabulo comprehensi.*

Pro libris manuscriptis aliisque admodum raris et prohibitis locus assignandus est, ad quem non cuilibet pateat accessus.

C) Catalogus bibliothecae sic ordinatae vel est generalis tantum, vel constat pluribus particularibus pro qualibet videlicet classe librorum seorsim conscriptis. Prior hoc modo conficiendus est: I. Scidia sive schedae parantur, in quibus singulorum librorum per thecas et gradus debito jam ordine dispositorum tituli sunt descripti, id est 1. Cognomen auctoris (subjuncto intra parentheses praenomine et nomine), vel si deest cognomen nomenque auctoris, huius loco princeps tituli sive argumenti vocabulum, 2. ipsum libri argumentum, 3. editionis locus, 4. annus (vel si nec locus nec annus in libro exprimitur, notae S. l. et S. a.), 5. forma seu magnitudo libri ex. gr. fol. vel 4-to, vel 8-vo, vel 12-mo etc., 6. numerus voluminum ejusdem operis, 7. numerus Romanus thecae, sub quo stat liber, 8. litera a vel b vel c etc. notans gradum et 9. numerus ordinis, quo in eodem gardu reperitur idem liber. II. Id genus schedae infilandae sunt ordine alphabetico auctorum aut vocabulorum pro auctoribus non expressis principe loco occurrentium. Itaque pro catalogo universali filum unum longum continebit litteram A, alterum B, tertium C et sic porro. III. Fiat descriptio ad purum in philyris secundum novem rubricas totidem columnis limatis, uti adnexum exemplar ostendit. IV. In huiusmodi descriptione reliquantur spatia vacua pro novis libris interserendis. V. Si tantus est numerus philyrarum hac ratione descriptarum, ut plura justa volumina efficere possint, distributio hoc modo fiat, ut volumen primum contineat ex. gr. literas ABCD, ac tum in dorso huius voluminis esto pro titulo: „Catalogus bibliothecae academicae T I. A—D, T. II. E—I.“ etc. VI. Eodem modo procedendum est in

conficiendis catalogis particularibus, constituendo videlicet cuiuslibet disciplinae supra expositae proprium catalogum alphabeti pariter ordine conscriptum. Sed tunc in dorso cuiuslibet catalogi compacti et ligati apponatur generale argumentum librorum eo contentorum, ex. gr. Libri theologici, Biblia, Patres etc. VII. Quod si contingat nonnullos libros ad alia bibliothecae loca transponere, summa diligentia etiam in catalogo alius thecae numerus aut alia gradus litera ordinisve numerus priore deleto adscribatur.

GÁRDONYI ALBERT.